

Języki Nowej Zelandii

2012-03-14

Nowa Zelandia jest najdalej na południe wysuniętą częścią Oceanii. Słynie z ptaków kiwi i przepięknej scenerii uwiecznionej w filmowej trylogii Petera Jacksona „Władca pierścieni”. *Aotearoa*, czyli kraj długiej białej chmury, jak nazywają ją Maorysi, to jednak przede wszystkim kraina dwóch języków i dwóch kultur, które współistnieją od kilku wieków.

Pierwszym językiem Nowej Zelandii był języki maoryski, którym komunikowali się polinezyjscy Maorysi już w VIII wieku, kiedy to po raz pierwszy człowiek przybył w ten zakątek świata. Aż do końca XVIII wieku, maoryski był jedynym językiem Nowej Zelandii. Nie ma dowodu na to, by inne polinezyjskie języki dotarły do tego regionu. Nawet krótki pobyt Abela Tasmana w 1642 roku nie zmienił sytuacji językowej na wyspach. Dopiero wyprawy Jamesa Cooka w drugiej połowie osiemnastego wieku przyczyniły się do nawiązania przez mieszkańców Nowej Zelandii stałych kontaktów ze światem zewnętrznym. Jednocześnie język angielski był co raz częściej używany, co miało prawie katastrofalny wpływ na język maoryski i rdzenną kulturę regionu.

Wyprawy Jamesa Cooka wpłynęły także na spadek liczby ludności maoryskiej. Szacuje się, że pod koniec XVIII wieku w Nowej Zelandii było blisko 110 000 Maorysów. W wyniku nieznanymi wcześniej chorób oraz wywłaszczenia Maorysów w 1896 roku było ich już zaledwie 42 000. Spadek liczby rdzennej ludności miał być zwiastunem nadchodzącego wyginięcia rasy maoryskiej. Podjęto jednak szereg inicjatyw, które miały na celu między innymi poprawę sytuacji zdrowotnej Maorysów, dzięki czemu w kolejnym stuleciu zanotowano wielki wzrost liczby ludzi deklarujących pochodzenie maoryskie. Mimo to, kontakt Maorysów z Anglikami wywarł tak ogromny wpływ na Nową Zelandię, że z monolingwalnego w XIX wieku społeczeństwa w XX wieku stało się ono bilingwalne z dominującym językiem angielskim.

Oczywiście, w XIX wieku też można było spotkać Maorysów władających zarówno językiem maoryskim, jak i angielskim. Jednak język maoryski pozostawał językiem społeczności maoryskich oraz językiem używanym przez Maorysów w instytucjach państwowych oraz kościołach. Od połowy wieku pozwolono nawet publikować ustawy dotyczące Maorysów w języku maoryskim. W XX wieku sytuacja diametralnie się zmieniła. Maoryski tracił na znaczeniu. Pierwsze ważne badanie opisujące znajomość i zakres użycia maoryskiego zostało przeprowadzone w latach siedemdziesiątych XX wieku. Według wyników tego badania, tylko siedem społeczności maoryskich na północnej wyspie (wyspy południowej nie zbadano) można było zaklasyfikować jako rzeczywiście mówiące w języku

maoryskim. Wszystkie te społeczności były społecznościami wiejskimi, z większością mieszkańców pochodzenia maoryskiego. Zaobserwowano jednak powtarzający się trend: starsze dzieci owszem posługiwały się językiem maoryskim w rozmowach z rodzicami i starszyzną, jednak między sobą mówiły po angielsku. Badanie wykazało również, że ludzie, dla których maoryski był językiem ojczystym, stanowili zdecydowaną mniejszość w całej Nowej Zelandii.

Spadek liczby ludności mówiącej w języku maoryskim wpływał równocześnie na zmniejszanie zakresu jego użycia. W XX wieku angielski stał się językiem dominującym w środowiskach pracy. Zwiększyła się także liczba mieszanych małżeństw. Maoryski stał się językiem preferowanym tylko w *marae*, miejscu spotkań Maorysów, gdzie używano go podczas przemówień, śpiewów oraz dla celów religijnych. Jednym z czynników, który odegrał znaczącą rolę w zaniku języka maoryskiego była urbanizacja Maorysów. Po drugiej wojnie światowej Maorysi przenieśli się do kompleksów miejskich głównie z przyczyn ekonomicznych. W miastach mieszkali obok obywateli pochodzących z Europy, ale także obok Maorysów z różnych części Nowej Zelandii. Aby porozumieć się ze wszystkimi mieszkańcami oraz uniknąć drwin spowodowanych różnicami dialektologicznymi, Maorysi zaczęli używać głównie języka angielskiego.

Po opublikowaniu wyników badań opisujących stopniowy zanik języka maoryskiego w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku podjęto kroki, by zapobiec całkowitemu wymarciu tego języka. Istnieje kilka przyczyn, które wpłynęły na zmianę polityki i nastawienia wobec języka maoryskiego w Nowej Zelandii. Po pierwsze, w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku Maorysi zaczęli tworzyć grupy takie jak Nga Tamatoa (Młodzi Bojownicy), które walczyły o polepszenie sytuacji Maorysów, w tym o rozpowszechnienie języka. Ponadto, w tym samym czasie zainaugurowano spotkania przywódców maoryskich, które również nawoływały do mówienia w języku maoryskim. W końcu, lata siedemdziesiąte to okres nazywany maoryskim renesansem, gdyż właśnie w tym czasie nastąpiło odrodzenie tożsamości i kultury maoryskiej.

Zmiana nastawienia i większa świadomość społeczna znalazły odzwierciedlenie w polityce rządu Nowej Zelandii. Mimo że od połowy XIX wieku maoryski był obecny w parlamencie, dopiero w drugiej połowie XX wieku podjęto kroki, by został on oficjalnym językiem Nowej Zelandii. Pierwszy akt, który nadał językowi maoryskiemu charakter prawny, został podpisany w 1974 roku. Akt ten uznawał maoryski za język przodków części obywateli Nowej Zelandii i uprawniał ministra ds. spraw maoryskich do propagowania języka maoryskiego. Jednak dopiero w 1987 roku maoryski został uznany drugim obok angielskiego językiem oficjalnym Nowej Zelandii. Dzięki temu wprowadzono prawo, które pozwala używać maoryskiego w sądach oraz instytucjach państwowych. Powołano również specjalną radę, która ma promować język maoryski, czuwać nad rozwojem słownictwa oraz propagować standardową wersję języka.

W latach osiemdziesiątych XX wieku przywrócono również język maoryski w szkołach. Już przed przybyciem Jamesa Cooka, w Nowej Zelandii istniała forma edukacji znana jako *whare wananga*. Miała ona na celu przekaz wiedzy historycznej i kosmologicznej kolejnym pokoleniom Maorysów w języku ich przodków. Taka forma edukacji przetrwała obok szkół wprowadzonych przez misjonarzy przybyłych z Europy aż do połowy XIX wieku, kiedy to język angielski został uznany za jedyny dopuszczalny język w szkołach. Do dziś można spotkać Maorysów, którzy byli karani, często poprzez chłostę, za użycie języka maoryskiego w szkole. Taka polityka rządu spowodowała, że pokolenie Maorysów, które choć samo płynnie władało maoryskim, wychowywało swoje dzieci tylko w języku angielskim, który miał zapewnić im lepszy byt. Mimo że już w 1925 roku podjęto próby wprowadzenia zajęć z maoryskiego na Uniwersytecie Nowej Zelandii, dopiero w drugiej połowie XX wieku maoryski stał się dostępny w większości szkół i uniwersytetów.

Języka maoryskiego nauczano na początku jednak przeważnie tak jak innych języków obcych. Większość kursów jest do dziś nastawiona na rozszerzanie kompetencji językowych w zakresie

pisania i mówienia. Jednak od lat osiemdziesiątych XX wieku zaczęły powstawać centra, które umożliwiają podjęcie nauki w całości w języku maoryskim. Najbardziej popularne są przedszkola, gdzie mieszkańcy Nowej Zelandii, dla których maoryski jest językiem ojczystym, uczą dzieci o swojej kulturze. Pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku rząd Nowej Zelandii przeznaczył środki finansowe na program i rozwój szkół podstawowych i średnich, które prowadziły zajęcia w języku maoryskim. Na początku XXI wieku pierwsi uczniowie, którzy zdobyli wykształcenie w takich szkołach, rozpoczęli studia na uniwersytetach, gdzie mogli również wybrać ścieżkę tylko w języku maoryskim. W ten sposób dziś w Nowej Zelandii można zdobyć nawet tytuł doktora w jej rdzennym języku. Mimo to, tylko niektóre przedmioty są dostępne w języku maoryskim, a żeby odbyć studia wyłącznie w tym języku trzeba specjalizować się w studiach maoryskich.

Promowanie języka maoryskiego wiąże się także z jego obecnością w mediach. Od początku rządów brytyjskich wydawano gazety po maorysku. Gazety te pełniły istotną rolę w życiu politycznym i religijnym Maorysów, a publikował je rząd, kościoły oraz maoryskie ruchy polityczne. Większość z nich istniała dość krótko, lecz nieprzerwanie przez sto lat Maorysi mieli dostęp do publikacji w swoim języku. Jednak z czasem zaczęły one tracić na popularności. Dziś gazety wydawane są zazwyczaj w języku angielskim. Na szczęście dla języka maoryskiego w innych mediach jest on do dziś obecny. Najbardziej popularne są maoryskie radio i telewizja. Mimo że maoryski nie jest jedynym językiem, który można w nich usłyszeć, bardzo dobrze służą one jego rozpowszechnianiu. Zaczęto również tworzyć filmy takie jak np. „*The Maori Merchant of Venice*” („*Maoryski Kupiec Wenecki*” - przetłumaczona na maoryski wersja „*Kupca Weneckiego*” Williama Shakespeare’a), co rozszerza zakres użycia języka maoryskiego.

Wszystkim tym osiągnięciom w rewitalizacji języka maoryskiego pomaga nastawienie ludności Nowej Zelandii, która mocno wspiera proces utrzymania języka pierwszych mieszkańców wysp. Według licznych badań większość Nowozelandczyków uważa istnienie języka maoryskiego za ważne dla całego kraju białej długiej chmury. Jednak na pytania: „W jakim zakresie powinien być używany język maoryski?” i „Jaka jest jego rola w Nowej Zelandii?”, ich opinie różnią się. Niektórzy wypowiadają się nawet przeciw zwiększaniu roli tego języka w życiu Nowozelandczyków oraz przeciw bilingwizmowi. Można powiedzieć, że nadal ideologia monolingwalna, która opowiada się za używaniem tylko języka angielskiego, jest w Nowej Zelandii obecna. Dodatkowo, tylko dla nielicznych z badanych, prawdą jest, że „trzeba mówić po maorysku, by być prawdziwym Maorysem”, co razem z ideologią monolingwalną może w przyszłości szkodzić procesowi rewitalizacji tego języka.

Wydaje się, że język maoryski ma szanse na przetrwanie, ponieważ nadal stanowi on istotną część etnicznej i kulturowej tożsamości Maorysów. Badacze przewidują, że nadal powinien on być używany w celach religijnych lub przemówieniach. Dotychczasowa polityka sprzyjająca jego rozpowszechnianiu może pomóc go utrzymać. Jednak zakres jego użycia zależy od chęci i świadomego stosowania go na co dzień przez obywateli Nowej Zelandii. Jak pokazują najnowsze badania, język maoryski nadal jest językiem zdecydowanej mniejszości społeczeństwa. Na ulicach Wellington czy Auckland prawie się go dziś nie słyszy, a podczas mojej wyprawy do Nowej Zelandii większość napotkanych przeze mnie młodych Maorysów nadal rozmawiała ze sobą w języku angielskim. Czas pokaże, czy ten świadomy trud, jaki podjęła Nowa Zelandia w celu rozpropagowania maoryskiego wśród swoich obywateli, pozwoli nam nie stracić go z językowej mapy świata.

Autorka: Kinga Koźmińska

